

ТРАВМАТА „ВИТОША“: ПОВЕСТТА „ВИРТ“ НА ГЕОРГИ МАЛИНОВ

Николай Генов

Институт за литература – Българска академия на науките

Резюме: Настоящата статия разглежда повестта „Вирт“ през призмата на траура, за да обособи тясната връзка между човека и природата, която мотивира наратива на посоченото литературно произведение. Текстът предлага известно разширение на психоаналитичната дефиниция и разглежда загубената природна хармония като сериозна травма, която пронизва повествованието и обяснява по-важните движения в него.

Ключови думи: „Вирт“, травма, Витоша, екокритика

The Vitosha Trauma: On Georgy Malinov's "Virt"

Nikolay Genov

Institute for Literature – Bulgarian Academy of Sciences

Abstract: The following paper examines the long-short story "Virt" through the prism of mourning in order to distinguish the close relationship between man and nature which motivates that particular literary work. The analysis offers some extension of the psychoanalytic definition and considers the lost harmony of nature as a serious trauma that pervades the narrative and explains its more important turns.

Keywords: *Virt, Trauma, Vitosha Mountain, Ecocriticism*

„Човечеството трябва да смени пътя. Технологичната цивилизация е мъртва и ние все още се храним от трупа ѝ“¹, смята Милко, по-познат като Ага Хан – човек, който се явява „Марк Аврелий за софийските подземия“². Престъпен бос, държал цялата власт в ръцете си, той се отказва от господстващата си роля в политическия живот на постапокалиптична България, за да се отдаде „както приказват злите езици, на гнусни занимания като четене на книги и размишления“³ под покрива на симеоновското си имение. А то определено може да предизвика завист у простите граждани, тъй като в грижливо подрязания двор, „в който някога сигурно е гъмжало от дървета и всякакви треви“⁴, макар и сега да се поклаща „само жилав трескот“⁵, расте истинска ябълка – „едно нещастно, хилаво дърво, далечен и блед потомък на разни айваници, златни и зелени превъзходни“⁶, което „раждаше по три-четири плода на

¹ Малинов, Г. Вирт. – Във: Вирт: Българска фантастична литература. Съст. Ив. Ханджиев, А. Славов. – София: ИК „Квазер“, 2002, с. 183.

² *Ibid.*, с. 179.

³ *Ibid.*, с. 179.

⁴ *Ibid.*, с. 181.

⁵ *Ibid.*, с. 181.

⁶ *Ibid.*, с. 181.

година, и те смачкани и нещастни като майка си⁷. Така изглежда истинският лукс в повестта „Вирт“ на Георги Малинов.

Творбата е публикувана през 2002 година и получава награда „Еврокон“ за дебют през 2003-а. Нейният сюжет проследява премеждията на един наркодилър – бивш силов агент на компанията „Микроген“, търсещ някаква нова и екзотична дрога, която да му позволи да избяга от хаоса на разпадащата се държава⁸.

Светът на „Вирт“ е претърпял тежка екологична катастрофа и е на прага на това да се срина: мутационни епидемии, които са превърнали петрола в безполезна „извара“⁹, се ширят и унищожават флората¹⁰ и фауната на планетата, етнически войни, подкладени от нарушените електромагнитни полета¹¹, разделят опияненото престъпно население, обречено на кратък и безполезен живот, органите на реда са отхвърлили своята висша отговорност и сами са избрали да се сраснат с механизмите на всемогъщата мафия, Слънцето е скрило лицето си¹² под „тлъстите облаци, натежали от киселини“¹³, а радиацията е сложила край на всичко освен на национализма, оказал се по-траен от всяка катастрофа¹⁴. Улиците на София са опасни руини, сред които бродят

⁷ *Ibid.*, с. 181.

⁸ „Направи нещо за родината си — напусни я“, цитира той своето кредо, заето от „един познат“ (Малинов 2002: 179). Всъщност цитатността в творбата е не просто силна, но и обхваща няколко нейни равнища; от една страна, тя присъства като паратекст в общо четири глави на електронното издание, публикувано на сайта „Моята библиотека“ (публикацията на повестта в едноименния сборник от 2002 г. си е спестила паратекстовете). От друга, самият протагонист демонстрира отявлена склонност да се позовава на други хора, изтъквайки колективния опит на своите преживявания.

⁹ Пак там, с. 203.

¹⁰ „След отвратителните мутационни епидемии, които наред с тютюна и кестените унищожиха осемдесет процента от флората на Земята, последва крах на петролните залежи“ (Малинов 2002: 169), съобщава ни главният герой, но един от по-любопитните детайли е разположен в непосредствена близост до този стандартен постулат на екодистопиите: „Някой зарази петролните кладенци в САЩ с генномодифицирани бактерии, които се използват за прочистване на морето от петролни разливи“ (Малинов 2002: 169). За амбивалентността на критическата позиция, изразена в творбата, и бягството от лесни обвинения ще стане дума малко по-нататък в текста; на този етап е напълно достатъчно да се има предвид само първоначалната цел или доброто намерение, с което са изработени въпросните бактерии.

¹¹ „По време на тридневната война в Централна Азия бяха пуснати стотици така наречени електромагнитни антиинформационни бомби. Неясно как трябваше да предизвикат смущения в информационния ефир. Оказаха се сполучливи. И двете страни, или по-точно всички страни в конфликта, получиха информационен стрес. Радиовълните се изкривяваха страхотно. По всички кабели, включително оптичните, започнаха невероятни смущения. Хаосът беше пълен. Само че после се получиха самовъзбуждащи се кохерентни трептения, които излязоха от контрол, заляха цялата планета и точно за няколко часа върнаха човечеството в епохата отпреди Александър Бел. Сега радио и телевизионни излъчвания можеха да се предават и хващат само в разстояния на около десетина километра“ (Малинов 2002: 176).

¹² Един от най-въздействащите епизоди на повестта е кратката поява на слънцето и реакцията, която тя предизвиква: „Над площада се понесе шум. Слънцето се беше показало през облаци. Това събитие се бе случвало за последно преди повече от месец. Парниковият ефект така ни беше спарил, че хората се радваха на слънцето повече, отколкото на собствените си физиономии. Като по команда всички обърнаха поглед нагоре и подложиха бледите си лица на живителните лъчи. Сигурно и древните египтяни не са се радвали така на своя Амон Ра. Все пак той се е показвал всеки ден, а нашият, когато му скимне. Понапекох и аз синусите си, вдигнал глава заедно с още няколко хиляди души, зажаждали за слънце. Тази слънчева баня обаче не трая дълго...“ (Малинов 2002: 199).

¹³ *Ibid.*, с. 199.

¹⁴ Това би могло да бъде погрешно обяснено като опит за консолидация в лицето на общата заплаха, но един по-внимателен прочит лесно би могъл да докаже, че колективната форма „нация“ се е разпаднала на дребни общности без споделен идеал. Останките на национализма, значи, са гръмките имена (кръчмата

генномодифицирани¹⁵ гангстери, корумпирани държавни служители и всякакви дребни типове, търсещи нова стока и пазари за неизчерпаемите запаси от лепило, хашиш, марихуана, опиум, ЛСД, каптагон, морфин и кодеин, амфетамин, бензедрин, бифетамин, секонал, либриум, буфотенин от жабешка кожа и прочее наркотични вещества¹⁶. Всичко, което е можело да бъде откраднато или потрошено, е откраднато и потрошено¹⁷: статуите на Христо и Евлоги Георгиеви са отрязани и на тяхно място са останали само краката им, куполът на „Александър Невски“ е пробит от снаряд, орлите и лъвовете на Орлов и Лъвов мост са задигнати и претопени, кулата на телевизията е срутена, хотел „Хемус“ е взривен, а съдбата на ЦУМ е преразказана с изключителна ирония:

И ЦУМ почти се е разпаднал. Половината му етажи не работят, а другите липсват. Преди години един двадесетгодишен юнак реши да повтори подвига от единадесети септември две хиляди и първа и заби едно допотопно музейно анче в предпоследния етаж на помпозната сграда. Всъщност ефектът от удара не беше кой знае какъв, дори може да се каже, че анчето не успя кой знае колко да помръдне масивните каменни блокове на сградата. Но в настаналата суматоха народът се хвърли да изнесе каквото може, от страх да не би сградата да падне и да зарие под себе си всички несметни богатства, намиращи се в този символ на София.

Няколко хиляди души отвън, обидени, че не могат да се включат в това опазване на материалните блага, щурмуваха сградата, помитайки хилавите полицейски отряди по пътя си. После пристигнаха и няколко хиляди цигани, въоръжени с чували и търговски чанти тип „Илиянци“ и се впуснаха и те в спасяването на търговското имущество на ЦУМ. Самолетът стърчеше смешно откъм страната на „Мария Луиза“ и леко пушеше, а вътре двадесет-тридесет хиляди души се опитваха да изнесат каквото могат, преди да е станало късно. Полицаяте гледаха, гледаха, пък и те се включиха в битката, а когато в претърпаната като мравуняк сграда се изсипаха и още двадесет хиляди души — простодушни хорица, разбрали със закъснение, че ЦУМ е жертва на атентат и може всеки момент да се срути, стана това, което трябваше да стане. ЦУМ, гордостта на София, първата спирка на всеки пристигнал гостенин на столицата и мечтата на всеки търговец, взе, че се срина¹⁸.

Но на фона на тази разруха човечеството продължава да преживява, да мисли и да помни; да създава разкази, теории и прогнози, дори да изглежда, че „Целият ни Аз е обърнат към миналото, понеже настоящето е неясно поради причина на несъществуващото бъдеще“¹⁹. И в това е заложена същинската стойност на повестта.

„Велика България“), които контрастират на жалката действителност, и омразата към другия, който отдавна е бил прогонен.

¹⁵ „[...] навремето в полицията на всички курсанти бяха имплантирани нанорепитори за ускоряване на нервните импулси. Нали тогава се готвехме за Армагедон и битката на битките” (Малинов 2002: 175, разяснява протагонистът, макар и да не се връща повече към този мотив.

¹⁶ Това са дрогите, които изброява дилърът Мърльо – „Ходещ справочник по фармакология – раздел „Наркотици“ (Малинов 2002: 171).

¹⁷ Само скалата на Вазов „бе устояла на времето. Ама то какво да ѝ направят?“ (Малинов 2002: 173)

¹⁸ *Ibid.*, с. 189–190.

¹⁹ *Ibid.*, с. 221.

Тероризмът, упадъкът на държавността и екологичната криза са трите основни тематични ядра на „Вирт“, трите стълба на творбата. Първото вписва България в международните конфликти и глобалните вражди, второто набляга на локалния контекст, или „родната действителност“, а третото приравнява социалното към природното, показва тяхната тясна взаимовръзка. Настоящата статия възнамерява да се фокусира именно върху последното, макар и да го прави с ясното разбиране, че то не може да бъде напълно изолирано от останалите две. Нейна основна опора ще бъде рекурентният мотив за погубената Витоша, пропиления природен рай, чийто образ натрапчиво пронизва повестта и оказва силно въздействие върху думите, действията и преживяванията на героите; оголена до син камък, планината се е превърнала в символ на прекъснатата връзка между човека и природата и травматично обобщение на резултатите от нарушения баланс между двете инстанции. Освен това тя изпълнява и две второстепенни функции – на национален маркер²⁰ от една страна, и на пространствено-времеви ориентир²¹, от друга – употреби, които няма да попаднат в прекия фокус на анализа поради спецификата на неговата насоченост.

В своя опит да дефинира разликата между траур и меланхолия Фройд уточнява, че „по правило траурът е реакция спрямо загубата на любим човек или на някаква, поставена на негово място абстракция като родина, свобода, определен идеал и т.н.“²² При същите обстоятелства обаче е съвсем възможно на мястото на траура да се появи меланхолия, а тя „се отличава с дълбоко болезнено униение, с оттегляне на интереса от външния свят, със загуба на способността за любов, със задръжка във всяка дейност и с понижаване на самочувствието, изразяващо се в себепорицания и себеоскърбления и ескалиращо до налудно очакване за наказание“²³. Траурът е твърде сходен; той „демонстрира същите характеристики с изключение на една – при него отсъства разстройството на самочувствието“²⁴. Механизмът, по който работят и двете, може да бъде лесно обяснен:

Проверката на реалността е показала, че обичаният обект вече не съществува и сега изисква цялото либидо да бъде оттеглено от своята обвързаност с обекта. Това изискване поражда обяснима съпротива – като цяло може да се наблюдава, че човек не изоставя с охота определена позиция на либидото дори и в случаите, в които вече има индикации за наличие на заместител²⁵.

Загубата на обичания обект би могла да бъде загуба с идеален характер, при която „обектът не е реално мъртъв, а е бил загубен в качеството си на любовен обект

²⁰ Изпуснатото в сборника мото на втора глава гласи „Високи сини планини / Реки и златни равнини“, което е хитро намигване към оголения от киселините планински камък.

²¹ В края на творбата, след като героят (може би) се освобождава от капана на халюцинацията, читателят успява да разпознае новата България благодарение на възстановилата се Витоша, която ни показва, че действието в повестта всъщност обхваща две съвсем различни епохи.

²² Фройд, З. Траур и меланхолия. – Във: Фройд, З. *4 основни текста*. – София: Критика и хуманизъм, 2018, с. 18.

²³ *Ibid.*, с. 18.

²⁴ *Ibid.*, с. 19.

²⁵ *Ibid.*, с. 19 – 20.

(например в случая на изоставена годеница)²⁶. В тези случаи болният все пак „знае когото е загубил, но не и какво е загубил чрез него“²⁷, което по логичен път води до специфичната отлика, че „меланхолията се отнася до една, някак оттеглена от съзнанието, обектна загуба за разлика от траура, където нищо от загубеното не е несъзнавано“²⁸. Казано по друг начин: „При траура беден и пуст е станал светът, при меланхолията такъв е самият Аз“²⁹.

Премайнавайки обратно в художественото пространство на „Вирт“, литературният лесно би могъл да забележи, че цялото синтетично изобилие на Георги-Малиновата повест не е нищо повече от един непълноценен заместител на нещо неуловимо; нещо, което винаги остава неизговорено, макар и твърде често да се намира на върха на езика. То приема облика на Витоша, но се простира отвъд регионалното и се опитва да обхване друг, универсален фундамент; да означаи природната хармония, която изглежда безвъзвратно загубена. За добро или зло обаче, времето на абстрактните теории отдавна е отминало в творбата; то е достойние само на богопомазани мошеници като Ага Хан, които имат „достъп до слънцето постоянно, а не като нас един-два пъти месечно“³⁰, сиреч нижат кехлибарените зърна на своите молитвени броеници и с лекота дискредитират антистетичното отношение между живота и смъртта³¹.

Топонимът „Витоша“ е използван общо 35 пъти в произведението, но неговото значение, а и жанровият му контекст са менливи; в някои случаи планината „прозвучава“ като стих на забравения поет Смирненски³², в други се явява като своеобразна перифраза или ехо от разговор между Алековия пътешественик и приспособимия, твърде адаптивен Бай Ганьо³³, но винаги образът е евфимерен и обвързан с културната и индивидуална памет. Нещо повече – Витоша е имплицитното

²⁶ *Ibid.*, с. 21.

²⁷ *Ibid.*, с. 21.

²⁸ *Ibid.*, с. 21.

²⁹ *Ibid.*, с. 22.

³⁰ Малинов, *Вирт*, с. 183. Значението е фигуративно; има се предвид кехлибарената броеница, която Ага Хан непрекъснато премята между пръстите си.

³¹ Настроен по-съзерцателно от своето обкръжение, Ага Хан проумява, че това, което се случва, е не по-малко естествено от предишното състояние на нещата. Според него Витоша „невинаги е била покрита с гори и клекове. Сега тя е като излъскан скъпоценен камък“ (Малинов 2002: 184), защото „за природата раждане и смърт са едно и също нещо“ (Малинов 2002: 183). Човешката дейност следователно, била тя и унищожителна, е част от същата тази природа и би могла да навреди само на човека, не и на планетата. Подобни изводи обаче разгневяват дилъра, който обвинява събеседника си в „нещо извратено, некрофилско“ и признава, че „Нищо в този свят вече не ми харесва“ (Малинов 2002: 185).

³² Явно в опит да изтъкне своето интелектуално превъзходство Ага Хан спонтанно предлага цял стек цигари, скъпа и рядка стока, срещу правилен отговор на въпроса за авторството на стиховете „Тази вечер Витоша е тъй загадъчна и нежна – / като теменужен остров в лунносребърни води, / и над смътния ѝ гребен, сякаш в болка безнадеждна, / се разтапят в тънка пара бледи есенни звезди“.

³³ Мимо, поредният престъпен бос във „Вирт“, успява да изпъкне на фона на останалите персонажи не само благодарение на своя търгашки нюх, дребнавост и пресметливост („Отдели няколко банкноти, помисли малко и подмени две от тях с по-стари. После помисли още малко и добави още една банкнота“ (Малинов 2002: 192), но и с прагматичното отношение към Витоша, или „гората“, която не се простира отвъд кръчмите, ресторантите и старите локали: „В гората ли? Ходил съм, разбира се – смачканата му физиономия се оживи. – Имаше страхотни кръчми от Бистрица до Княжево. Чепишев, Воденицата, Чушката, Боянското ханче, Княжевския рибен. Хе, дали съм бил ходил. Та аз другаде не ходех, там ми бяха любимите. [...] Слончето в Бояна, Чеков в Бистрица, Кръчмата на Златните мостове, Барът на Копитото, Ресторанта на Щастливеца. Дали съм бил ходил на Витоша? Покажи ми някой, дето я познава по-добре“ (Малинов 2002: 194–195).

обяснение, немият свидетел, доказателството, че дивото не може да бъде напълно премахнато, а само преместено; когато не остане гора, която да обитава, то слиза в града и го разгражда отвътре.

Вината от щетите, нанесени на природния свят, обаче не е никак тиха; тя се завръща отново и отново като равносметка и блян по изгубеното – в сънищата, в спомените, дори в ежедневието. „Не трябваше да ме питаш“³⁴, сърди се Дебелия Матей, коравият шеф на МВР, от когото „се страхувах и подчинените му, и бандитите“³⁵ и който „не подбираше средства, за да остане във властта. Купуваше политици и сам се продаваше. Пазареше се с бандюгите като на селски пазар, но и се биеше с тях, когато му противоречаха“³⁶. Той додава: „Бях я забравил. Сега я сънувах цяла нощ. Една такава зелена и рошава с огромни дървета по е-хе-е...“³⁷. Неговият добър приятел, разказвачът, го разбира добре. „Естествено, сънувах снежна Витоша“³⁸, признава в един от епизодите той:

Огромни борове и смърчове се надвесваха над мен и аз се чудех дали някога изобщо е имало толкова огромни дървета, или всичко е плод на нереалността на съня. В съня си се опитах да си спомня дали някога на Витоша наистина е имало гора. Дали всъщност е имало дървета? Не можех да си спомня. Напъвах се насън да изровя някой, пък макар и блед спомен, и не успях. Уплаших се и затичах по снега сред гората от нереалните огромни дървета.

Събудих се изпотен и уморен³⁹.

Тази фиксация по загубения обект би могла да обясни твърде много елементи от поведението на наркопласъора, който, затънал дълбоко в своята скръб, се излага на всякакви опасности, за да се сдобие с легендарния наркотик вирт и да откупи с него своя билет към миналото; своя малък дял от някое запазено късче природа⁴⁰, където – сред тишината и зеленото спокойствие – героят би могъл да притъпи болката от травматичната раздяла. Поривите на нагона към смъртта стават все по-явни по протежение на повествованието: от случайното спречкване с уличните гамени в началото на наратива, в лицата на които мъжът не трепва, до смъртоносния бой между тъмните колони на „Хилтън“ в края, където бившият „умиротворител“ едва не оставя живота си. Експлозивните изблици на брутален садизъм, примесени с горчивата резигнация, доловима в циничния език и сардоничните вметки на главното действащо лице, само служат да покажат колко дълбока всъщност е неговата цивилизационна рана, а работата по нейното лечение, опитите по изговарянето ѝ са самата матрица, около която са създадени всички важни характери в повестта. Истинският обект, значи,

³⁴ *Ibid.*, с. 237.

³⁵ *Ibid.*, с. 209.

³⁶ *Ibid.*, с. 209.

³⁷ *Ibid.*, с. 237.

³⁸ *Ibid.*, с. 229.

³⁹ *Ibid.*, с. 229.

⁴⁰ „Териториите, където те все пак се бяха запазили някак, макар и твърде слаби, бяха най-желаните места за хората. Някогашната свръхбедна Етиопия, върху която международната общност тренираше милосърдието си, за да не закърнее, сега можеше да е по-богата от Емирствата. Говореше се, че там кафените плантации почти не са мръднали“ (Малинов 2002: 182).

не е непознатото вещество, а е езикът, който може да изговори и изцели, който може да обясни и оневини; който безпощадно обвинява. Това става особено видимо в сблъсъка на противоречивите позиции, в разнобоя на мненията, който всъщност мотивира художествената форма и често се отлива в тезисните маски на говорещите:

Ние сме в положението на вавилонските майстори. В момента, когато човечеството беше на път да построи своята кула, когато имахме обединено световно правителство, когато имахме обединен проект за заселване на Марс, обединени научни теми и най-накрая глобална и демократична световна комуникация чрез Мрежата — кръц, някой ни обърка езиците. По най-простия и елементарен начин, като промени физическата структура на пространството, чрез която ние си комуникирахме и строяхме кулата. Някой не желае ние да излизаме в космоса, да ставаме надпланетен вид и да се разселваме по вселената. И най-простият начин да ни попречи е като ни попречи да се разбираме помежду си. Затова сега ние трябва да търсим нов начин за комуникация помежду си. Нищо, че когато го открием и развием, пак може да ни попречат⁴¹.

И ответният отговор:

Нищо не казах на Ончо. Мълчаливо кимах с глава в знак на съгласие и хич не ми се искаше да му припомням, че така нареченото световно правителство всъщност беше правителство на една-две държави и често те вземаха решения през главата му, че обединените изследвания всъщност бяха финансирани от няколко надправителствени компании и целта им беше единствено и преди всичко монопол върху знанията, че монополът върху тези знания всъщност доведе до гигантските земеделски кризи в Южна Америка и Азия, че единственото спонтанно откритие на човечеството — Мрежата — също беше поставено под контрол и вкарано в досадните юридически рамки на монополното право. Всичко, което под някаква форма се квалифицираше като знание, бе оградено с бодливата тел на лицензионното право. И целта бе една единствена — печалба. Така че едва ли някой толкова се бе притеснил за бесния възход на човечеството. В крайна сметка ние, а не някой друг измислихме генните мутации на разни бактерии, дрожди и гъби, които ни изядоха петрола, ние, а не извънземни си пуснахме електромагнитни бомби, които сбъркаха ефира и всички видове електромагнитни лъчения, ние, а не господ се заиграхме с гените на растенията и животните, та сега човек не може да изпие едно кафе и да види свястно дърво. [...] Нищо от това не казах на Ончо. Нека си извежда теории. Важното е, че все пак мисли⁴².

Какъв, значи, е изходът от това печално състояние? Въз основа на какво можем да начертаем пътя към бъдещето? Дали наистина „най-голямата грешка, която правим сега е, че се мъчим да възстановим цялата технология и култура такива, каквито бяха преди“⁴³? Трябва ли да приемем по-пасивна позиция спрямо околната среда, или напротив – за да успеем да се съхраним като вид, е добре да бъдем дори по-агресивни в своята научна интервенция, за да разберем самата същност на вредата, така че да добием власт над нея, както смята словоохотливият барман Доктора:

⁴¹ *Ibid.*, с. 231–232.

⁴² *Ibid.*, с. 232–233.

⁴³ *Ibid.*, с. 183.

Всичко, което стана в последните тридесет години, е закономерно [...]. Забележете, че човечеството успя да промени физическата структура на пространството. Електромагнитните вълни вече не се разпространяват по законите, които бяхме извели. Гравитацията май не се съобразява с нашите учебници и формулите, по които работехме, да не говорим за светлината, звуковите вълни и химическите процеси. Това е сламката, за която трябва да се хванем. Ние променихме фундаментални закони. Наистина несъзнателно, след безогледно експлоатиране на планетните ресурси и никакво внимание към ноосферата. Кажете ми друг жив организъм, населявал някога нашата планета, да е успял да промени по някакъв начин физическата структура на пространството? Да не би динозаврите да са накарали електромагнитните вълни да се движат по различен от известния ни доскоро начин, или мамутите? Не са го сторили и делфините, нито кучетата, нито маймуните. Значи, можем да се опитаме да направим целенасочено това, което сме направили погрешка. Защото по някакъв начин ние успяхме да променим нашата планета за няколко месеца. Така, както дивакът, запалил някога случайно огън и изпепелил гора, се е чудил и вайкал, така и ние сега. Чудим се и се вайкаме над изпепелената гора. Трябва да разберем кое копче сме натиснали и кой лост сме дръпнали⁴⁴.

Решението – съобразно примера на добрата фантастична литература – в крайна сметка не бива заявено в рамките на „Вирт“; то остава в полето на хипотезите, в сблъсъка на различните теории, в полифонията на гледните точки. Цивилизацията, оказва се, е покряк от природата, която има своите методи за възстановяване. Микросистемите рухват, макросистемата продължава да съществува, макар и това да не означава свършек на човешката история. А може би е обратното? Все пак последната сцена на повестта, макар и оптимистична, не може да гарантира своята истинност; тя би могла да е продукт на халюцинаторната кибернетика, фантоматизирана фикция⁴⁵, телесно бягство от тялото⁴⁶. Но тези съмнения биха отвели прочита в друга посока.

Да разширим списъка на „оเนправданите тела“⁴⁷ и да добавим към него животните, растенията и минералите, е призив на изследователката Ашли Уилокс, която предлага да използваме траура като инструмент за преодоляване на политическите прегради с цел култивиране и разпространяване на една по-щадяща природата етика⁴⁸. Тя напомня, че процесът по справянето със загубата е трансформативен, труден, дълъг и може никога да не приключи, но именно в това се крие неговият потенциал; с преодоляване на антропоцентризма траурът се превръща

⁴⁴ *Ibid.*, с. 220–221.

⁴⁵ Понятието „фантоматизирана фикция“, или продукт от работата на фантоматична машина (виртуална реалност), разглеждам по-подробно в монографията си „Виртуалният човек: Опит върху фантоматиката“. Вж. **Генов**, Николай. Виртуалният човек: Опит върху фантоматиката. София: ВС Пъблишинг, 2022.

⁴⁶ Тялото е символичен интерфейс, но ритуалното му „окабеляване“ в края на повестта трудно би могло да се причисли към силните моменти на произведението.

⁴⁷ Като онеправдани тела, или тела, които са непропорционално дереализирани в публичната сфера, Уилокс посочва жените, расовите и сексуалните малцинства, хората с различни религии, определени етнически групи, икономически и политически маргинализираните групи, коренното население, хората, живеещи с ХИВ/СПИН, и др. (Willox 2012: 139).

⁴⁸ Вж. **Willox**, A. Climate Change as the Work of Mourning. – In: *Ethics and the Environment*, 2012, Vol. 17, № 2, pp. 137–164.

във възможност да изведем засегнатите субекти на преден план и публично да отречем несправедливостта към нечовешкото⁴⁹. „Вирт“ прави именно това; със своята социална и екологична ангажираност повестта последователно преработва самата представа за урбанизъм и градска среда, подчертавайки косвената корелация между обществения и природния ред. Без Витоша София е просто „накъсан парцал, хвърлен да гние бавно“⁵⁰; една празна черупка, лишена от култура и смисъл. Хаосът се нормализира, кризата се натурализира. Планината се превръща в загубен обект, в травма, а траурът – в наративна парадигма.

В заключение може да се изтъкне важната роля на литературата при евентуалната реализация на един такъв грандиозен проект, какъвто е разширяването на комуникационното поле по отношение на увредената от човешка дейност планета. Жанрът на екодистопията, към който бихме могли да причислим творбата на Малинов⁵¹, вече предлага устойчива и добре разработена стратегия за усилване на посланието; той изпълнява функцията на предтравма⁵², която улавя тревогите на настоящето и ги проектира напред във времето, сиреч разгръща вероятни сценарии на едно бъдеще, което все още може да бъде избегнато – ако не заради „нечовешките тела“, то поне заради тясно свързаните с тях хора.

БИБЛИОГРАФИЯ

Генов, Николай. Виртуалният човек: Опит върху фантоматиката. София: ВС Пъблишинг [Genov, Nikolay. Virtualniyat chovek: Orit varhu fantomatikata. Sofia: VS Publishing], 2022.

Малинов, Г. Вирт. – Във: Вирт. Българска фантастична литература. Съст. Ив. Ханджиев, А. Славов. – София: ИК „Квазер“ [Malinov, G. Virt. – In: Virt. Bulgarska fantastichna literatura. Sast. Iv. Handzhiev, A. Slavov. – Sofia: IK „Kvazer“], 2002, p. 168–251.

Фройд, З. Траур и меланхолия. – Във: Фройд, З. *4 основни текста*. – София: Критика и хуманизъм [Freud, S. Traur i melanholiya. – Vav: Froyd, Z. 4 osnovni teksta. – Sofia: Kritika i humanizam], 2018, p. 17–42.

BIBLIOGRAPHY

Richardson, M. Climate Trauma, or the Affects of the Catastrophe to Come. – In: *Environmental Humanities*, 2018, 10(1), pp. 1–19.

Willox, A. Climate Change as the Work of Mourning. – In: *Ethics and the Environment*, 2012, Vol. 17, № 2, pp. 137–164.

⁴⁹ *Ibid.*, с. 137–164.

⁵⁰ **Малинов**, *Вирт*, с. 175.

⁵¹ Доколко уместно е да говорим за „Вирт“ като за произведение на екопънк литературата и какви са границите на научната фантастика, е въпрос, който заслужава да бъде разгледан отделно предвид жанровия хаос, с който ни се налага да живеем.

⁵² Понятието заемам през статията на Майкъл Ричардсън – Climate Trauma, or the Affects of the Catastrophe to Come, в която той се позовава на книгата на Е. Ann Kaplan – Climate Trauma. Вж. **Richardson**, M. Climate Trauma, or the Affects of the Catastrophe to Come. – In: *Environmental Humanities*, 2018, 10(1), pp. 1 – 19.

Гл. ас. д-р Николай Генов
Институт за литература – БАН
E-mail: nk.genov@gmail.com